

ARCHEOLOGIENOTA

HAASDONK – ROPSTRAAT 2018

BUREAUONDERZOEK

ERFPUNT – CEL ONDERZOEK

ERFPUNT
ONROEREND ERFGOED WAASLAND

RAPPORTEN VAN ERFPUNT – CEL ONDERZOEK 105

OPDRACHTGEVER

Gemeente Beveren, Stationsstraat 2, 9120 Beveren

PROJECT

Haasdonk – Ropstraat 2018

PROJECTCODE AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED
2018K318

UITVOERDER PROJECT

Erfpunt – cel Onderzoek
OE/ERK/Archeoloog/2016/00101
Regentiestraat 63
9100 Sint-Niklaas

AUTEURS

Thierry Van Neste, Marjolijn De Puydt

WETENSCHAPPELIJKE BEGELEIDING

Erfpunt - cel Beheer

© Erfpunt – cel Onderzoek, 2018

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Erfpunt.

Erfpunt aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

ISSN 0778-3841

Erfpunt - cel Onderzoek

Regentiestraat 63

9100 Sint-Niklaas

Tel +32 (0)3 778 87 59

onderzoek@erfpunt.be

www.erfpunt.be

www.facebook.com/Erfpunt

<https://sketchfab.com/Erfpunt>

1. BESCHRIJVING VAN DE UITGEVOERDE WERKEN

VERANTWOORDING

Achter de percelen gelegen aan de Ropstraat zal de gemeente Beveren een nieuwe weg aanleggen. In het kader van de geplande werkzaamheden is een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem (bureauonderzoek) verplicht.

Dit onderzoek werd uitgevoerd door de cel Onderzoek van Erfpunt. Het verslag van resultaten werd opgesteld door Thierry Van Neste en Marjolijn De Puydt.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

PROJECTCODE

2018K318

WETTELIJK DEPOT

ISSN 0778-3841

BETROKKEN ACTOREN

Erkende archeoloog: Erfpunt (OE/ERK/Archeoloog/2016/00101)

Veldwerkleider: Thierry Van Neste

Assistent-archeoloog: Marjolijn De Puydt

Wetenschappelijke advisering: Erfpunt - cel Beheer

NAAM OPDRACHTGEVER:

Gemeente Beveren, Stationsstraat 2, 9120 Beveren

VINDPLAATSNAAM:

Haasdonk – Ropstraat 2018 (HA RS 18)

PROVINCIE:

Oost-Vlaanderen

GEMEENTE:

Beveren

DEELGEMEENTE:

Haasdonk

PLAATS:

Ropstraat

TOPONIEM:

Gavers

COÖRDINATEN (LAMBERT '72):

Noord: 208048,787900001

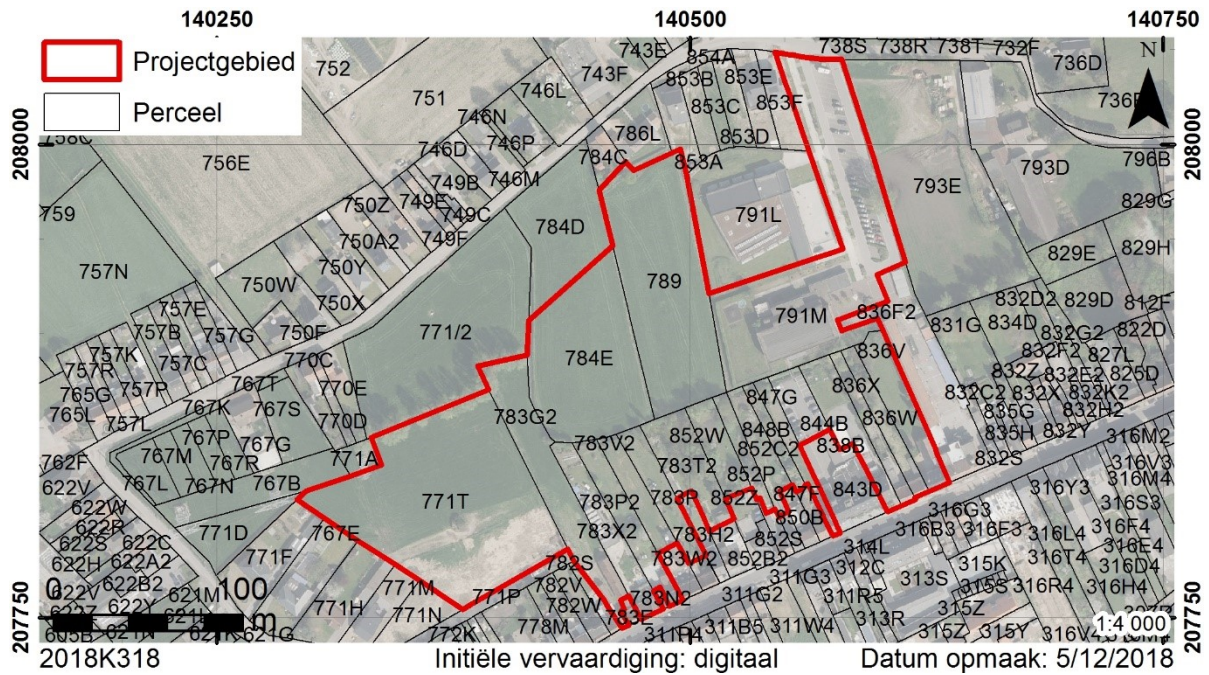
Oost: 140637,336999997

Zuid: 207744,351100001

West: 140292,156000003

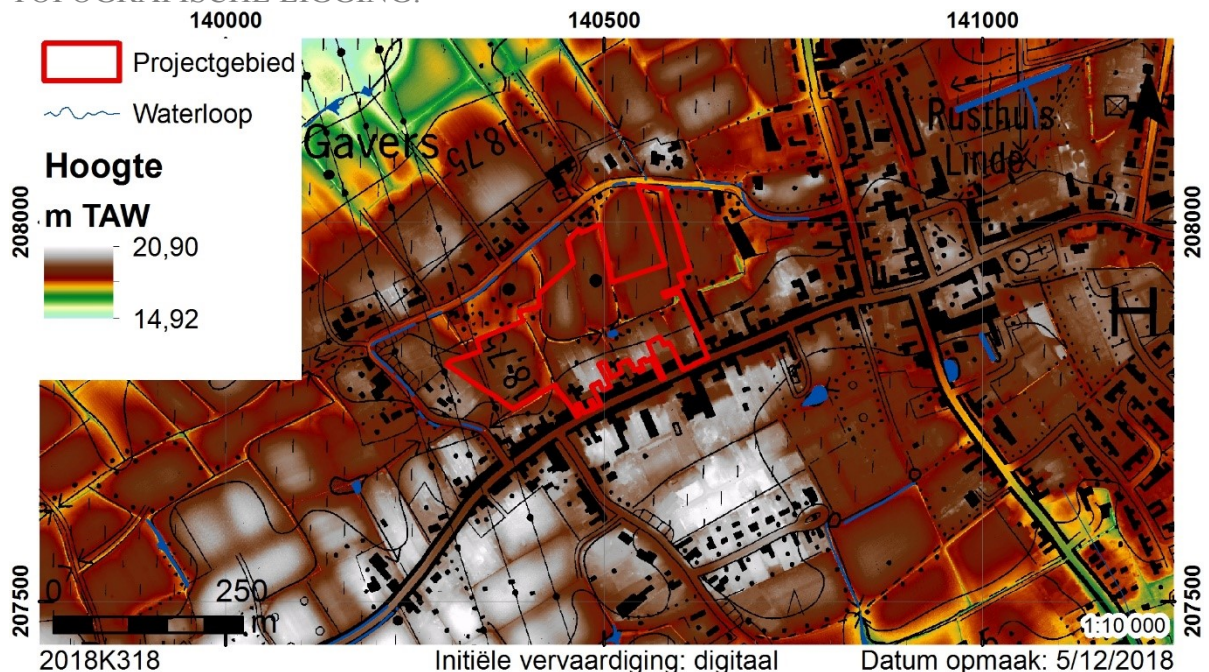
KADASTRALE GEGEVENS:

Beveren, Afdeling 10, Sectie A, percelen 771T, 783G2, 783P, 783P2, 783T2, 783V2, 783X2, 784E, 789, 791M, 836V, 836W, 836X, 838B, 844B, 847G, 848B, 852C2, 852P en 852W.

Kaart 1. Situering op het kadaster (GDI-Vlaanderen 2018a).

TOPOGRAFISCHE LIGGING:

Kaart 2. Situering op de topografische kaart, het DTM-Vlaanderen en het GRB (GDI-Vlaanderen 2017;2018a)

BEGINDATUM:

25 oktober 2018

EINDDATUM:

28 november 2018

RELEVANTE TERMEN UIT DE INVENTARIS ONROEREND ERFGOED

Typologie: bolle akkers

Datering: Onbepaald, nieuwe tijd (16de-18de eeuw), nieuwste tijd (19de-21ste eeuw)

Stijlen: niet van toepassing

Culturen: niet van toepassing

Materiaal: niet van toepassing

Soort: niet van toepassing

Gebeurtenis: bureauonderzoek

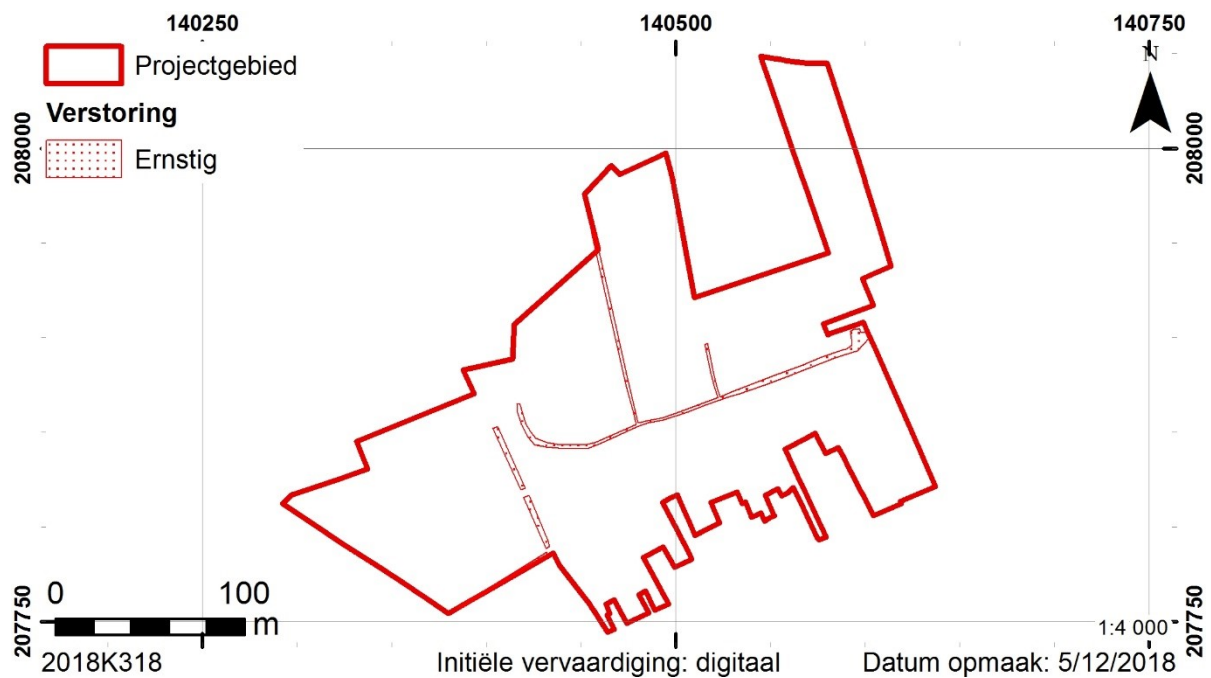
VERSTOORDE ZONES

Binnen het projectgebied is een perceelgracht aanwezig. Deze heeft een vrij grote omvang en is redelijk diepgaand (fig. 1). Op basis van historische kaarten en het digitaal hoogtemodel kan gesteld worden dat het gaat om de restanten van bolle akkergrachten, dit werd verder bevestigd tijdens een terreinbezoek. Historische en archeologische gegevens (zie onder) tonen duidelijk aan dat deze steeds gepaard gaan met ernstige verstoringen. Een controleboring op ± 3 m afstand van de huidige gracht wees uit dat het archeologisch vlak hier meer dan 1 m diep gelegen is.

Fig. 1. Zicht op de bestaande gracht (foto Erfpunt).

Voor de afbakening van de verstoring binnen het projectgebied werd enkel de ligging van de huidige perceelgracht overgenomen van het opmetingplan. De verstoring door de bolle akkergrachten werd niet gevisualiseerd.

Kaart 3. Overzicht van de verstoorde zones aan het projectgebied.

ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

Binnen het projectgebied werd nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het ligt niet binnen een vastgestelde archeologische zone of in een gebied waar geen archeologie te verwachten is.

OMSCHRIJVING VAN DE ONDERZOEKSOPDRACHT

1.1.1. Vraagstelling

De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 42223,76 m², hiervan zal ± 2135,58 m² verstoord worden.

Artikel 5.4.1 van het decreet van 12 juli 2013 betreffende het onroerend erfgoed, gewijzigd bij het decreet van 4 april 2014 stelt dat het bij *aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen volledig gelegen zijn buiten archeologische zones, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones* verplicht is om een bekrachtigde archeologienota zoals vermeld in artikel 5.4.8 van datzelfde decreet toe te voegen aan een stedenbouwkundige vergunning met ingreep in de bodem.

Wanneer aangetoond kan worden dat:

1. met hoge waarschijnlijkheid geen archeologisch erfgoed aanwezig is op het onderzochte terrein, of;
2. de toekomstige werken met hoge waarschijnlijkheid geen verstoring zullen veroorzaken aan het eventueel aanwezige archeologische erfgoed, of;
3. verder onderzoek van het terrein in het kader van de toekomstige werken met hoge waarschijnlijkheid niet zou leiden tot nuttige kenniswinst;

dan mag het bureauonderzoek beperkt blijven tot de analyse van de geplande werken en dat beperkte aantal doorslaggevende aspecten.

In voorkomend geval kan gesteld worden dat voldaan wordt aan alle voorwaarden.

In het kader van het bureauonderzoek met beperkte samenstelling:

- Wordt het plangebied afgebakend en beschreven;
- Wordt een beschrijving gemaakt van de geplande werken waarvoor een stedenbouwkundige vergunning of verkavelingvergunning wordt aangevraagd, de uitvoeringswijze van deze werken en de potentiële impact ervan op het bodemarchief.

De resultaten van de analyses worden op plannen weergegeven. De resultaten van deze studies moeten toelaten een gemotiveerd advies te formuleren of er al dan niet verder archeologisch vooronderzoek moet uitgevoerd worden, inclusief de methodiek daarvoor.

1.1.2. Randvoorwaarden

Voor het bureauonderzoek werden geen randvoorwaarden voorzien.

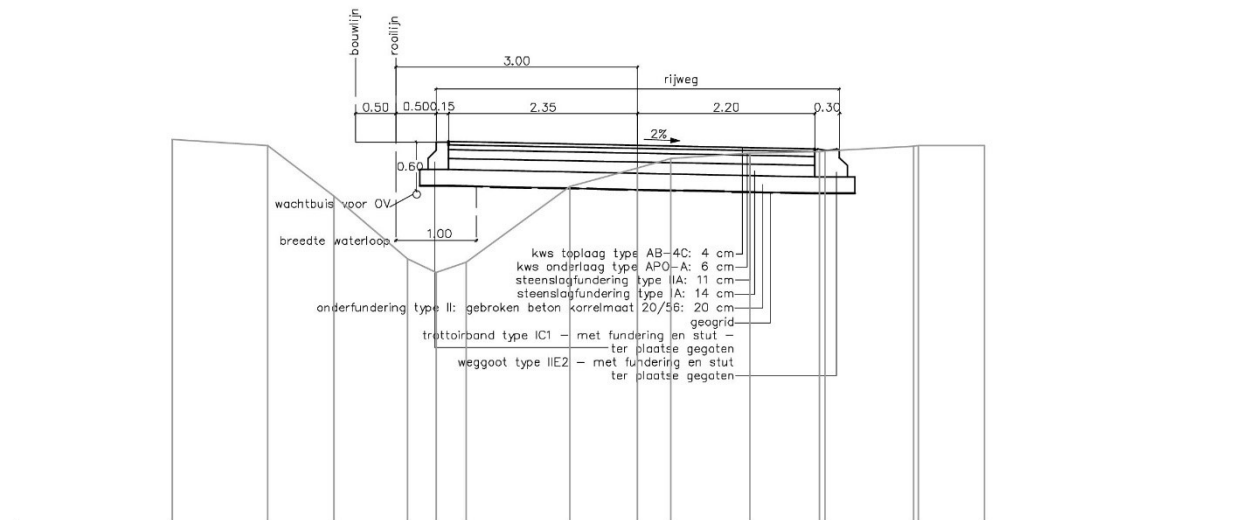
1.1.3. Geplande werken en bodemingrepen

In het gebied tussen de Ropstraat en de W. van Doornyckstraat te Haasdonk zal een fietswegel aangelegd worden die de sporthal Tassijnshal zal verbinden met een reeds bestaande wegel die uitkomt op de Ropstraat. De aanwezige waterloop zal ingebuisd worden.

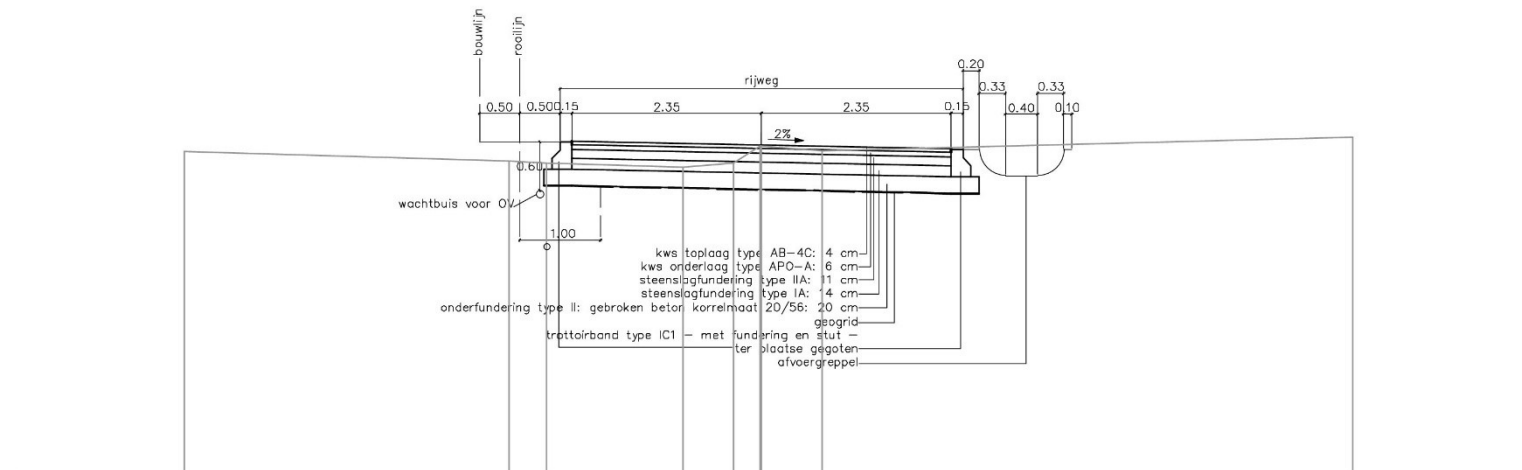
De aan te leggen rijweg zal vrijwel overal een breedte van 4,70 m hebben. Door toevoeging van de boordstenen zal de totale breedte 5 m bedragen. De verharding zelf zal opgebouwd worden uit een onderfundering type II met een dikte van ± 20 cm die zal steunen op geogrid (fig. 2). Boven de onderfundering komt een steenslagfundering type IA met een dikte van 14 cm, deze wordt op zijn beurt afgedekt met een steenslagfundering type IIA met een dikte van 11 cm. De bovenste verharding zal bestaan uit een kws onderlaag type APO-A van 6 cm en een kws toplaag type AB-4C van 4 cm. De verharding zelf zal dan ook een dikte van ± 55 cm hebben.

Zoals op het terreinprofiel (fig. 3) duidelijk zichtbaar is, zal het nieuwe wegdek vrijwel overal hoger liggen dan het huidige maaiveld. Omwille hiervan zal de werkelijke diepte van de geplande werken vaak beperkter zijn dan 55 cm.

Modeldwarsprofiel A-A' (1/50)

Modeldwarsprofiel B-B' (1/50)

Modeldwarsprofiel C-C' – (1/50)

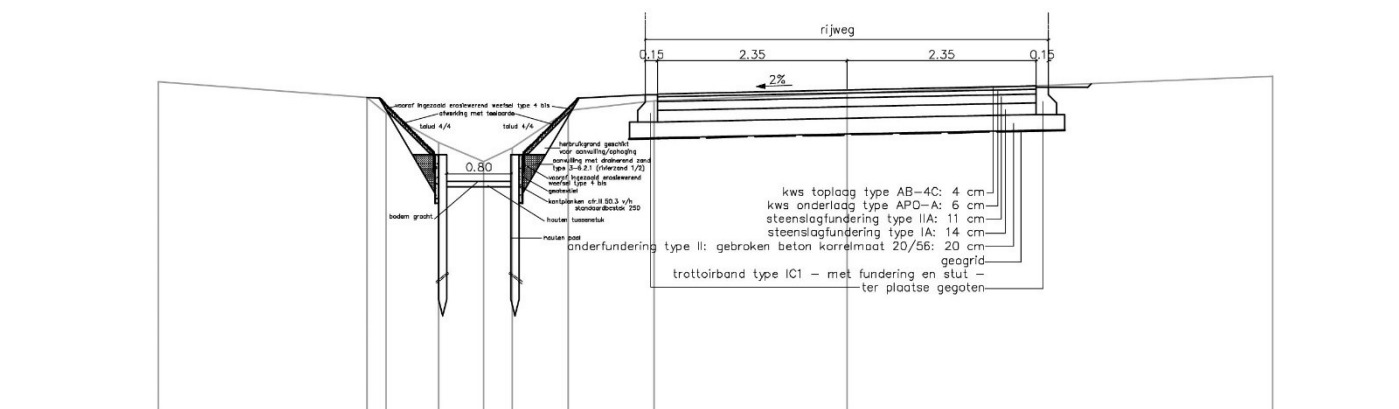

Fig. 2. Modeldwarsprofielen.

2018K318
Plan 1. Ontwerp (IRTAS).

WERKWIJZE EN ONDERZOEKSSTRATEGIE

Voor het bureauonderzoek werd informatie verzameld aangaande de historische, landschappelijke en archeologische kennis van de ruime omgeving van het projectgebied. Voor de historische data werden verschillende literatuurbronnen geraadpleegd. Daarnaast werden verschillende historische kaarten gebruikt. Deze werden verkregen via de Web Map Service (WMS) voor ArcGIS van het Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen (AGIV), de “Erfgoedbank Waasland”¹ en het portaal “Cartesius”², een samenwerking tussen het Nationaal Geografisch Instituut, de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief en het Koninklijk Museum van Midden-Afrika. De verkregen kaarten werden indien nodig bewerkt, gegeorefereerd en gebruikt als laag in een GIS-omgeving. Ook de landschappelijke achtergrond van het projectgebied werd in GIS onderzocht. Hierbij werd gebruik gemaakt van gegevens die bekomen werden via de Web Map Service en de downloadcatalogus van het AGIV³. De archeologische gegevens werden hoofdzakelijk bekomen via de cel Beheer van Erfpunt. Daarnaast werden de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) en de desbetreffende onderzoeksrapporten geraadpleegd.

Op basis van de verkregen gegevens werd een inschatting gemaakt van het potentieel op kennisvermeerdering en de al dan niet te nemen maatregelen die hier het gevolg van zijn.

In de loop van dit onderzoek diende niet afgeweken te worden van de Code Goede Praktijk, werden geen externe specialisten geraadpleegd en werd geen wetenschappelijke advisering verkregen van personen die buiten het project stonden.

Dit rapport schets het algemene kader van het onderzoek en bevat de neerslag van de onderzoeksresultaten. Een kopie ervan wordt in digitale vorm aangeleverd aan de gemeente Beveren, het agentschap Onroerend Erfgoed en Erfpunt – cel Beheer.

¹ <http://www.waaserfgoed.be>

² www.cartesius.be

³ <https://download.agiv.be/Catalogus>

2. MOTIVATIE VOOR NOTA MET BEPERKTE SAMENSTELLING

De totale oppervlakte waarbinnen de ingreep in de bodem zal plaatsvinden bedraagt 2135,58 m², hiervan wordt ongeveer 629,45 m² reeds ingenomen door bestaande waterlopen, waardoor nog slechts 1506,13 m² overblijft die werkelijk verstoord zou kunnen worden.

In eerste instantie kan de impact van de geplande werken enigszins geminimaliseerd worden. De totale dikte van de verharding zal ± 55 cm bedragen. Aangezien het nieuwe maaiveld echter niet het bestaande maaiveld zal volgen maar hier vrijwel overal boven zal liggen (op enkele plaatsen tot 30 cm hoger), zullen de geplande werken slechts op enkele plaatsen werkelijk tot 55 cm diepte gaan. Omwille hiervan kan gesteld worden dat het archeologische vlak op meerdere plaatsen niet geroerd zal worden waardoor de toekomstige werken hier (met hoge waarschijnlijkheid) geen verstoring zullen veroorzaken aan het eventueel aanwezige archeologische erfgoed.

De maximale breedte van het projectgebied beslaat ± 8 m, enkel aan het oostelijke uiteinde is het gebied ± 12 m breed. Op het digitaal hoogtemodel is duidelijk te zien dat deze zone gekenmerkt wordt door de aanwezigheid van bolle akkers. Op basis van historische en archeologische gegevens kan deze landbouwworm gedateerd worden omstreeks de 15de eeuw. Hierbij werd de koepelvorm van de akker aangezet van op het oorspronkelijke oppervlak, wat tijdens archeologische onderzoeken kon worden vastgesteld door de graafsporen die gradueel dalen naar de gracht toe. Deze daling doet zich algemeen voor over een afstand van 8 tot 10 m ten opzichte van de grachtrand. Het centrum van het perceel blijft vrijwel steeds onaangeroerd. Door de aanleg van de helling werd het oorspronkelijke niveau ter hoogte van de gracht met 60 tot 80 cm verlaagd. De grond die hierbij vrijkwam was over het algemeen minder interessant voor landbouwdoeleinden en werd vermoedelijk naar het centrum van de akker gebracht en open gespreid. Voor de ophoging van de bolle akkers was echter meer grond nodig dan gerecupereerd kon worden door het in helling leggen van de kavels. De grond hiervoor werd bekomen bij de aanleg van brede en diepe grachten aan de randen van de kavels.

Voor het graven van de grachten werd begonnen vanaf de basis van de reeds gegraven helling (60-80 cm onder het oorspronkelijke maaiveld). Eerst werd een strookvormige

verdieping gemaakt over een breedte van 3 tot 4 m en een diepte van 40-50 cm. Centraal daarin werd de scheidinggracht gegraven met een breedte en diepte die varieerde tussen 1 en 1,5 m. Hierdoor ontstond aan weerszijden een terras van ± 1 m breed. Op deze terrassen werden vaak bomen zoals eik, beuk, wilg, plataan of (vanaf het midden van de 17de eeuw) populier geplant. De vrijgekomen grond werd op het hellend terrein geplaatst en met een molbord opgevoerd en verspreid over de kavel. Door gebruik te maken van deze techniek moest de graver de grond maximaal anderhalve meter opwerpen, terwijl het hoogteverschil tussen het centrum van de akker en de bodem van de gracht 3 tot 3,5 m bedroeg. Ten gevolge van de opvulling van deze grachten, de omliggende terrassen en de afgegraven randen door nivellerende beploeging ontstaat een beeld van een “schijngracht” die tot 8 m breed kan zijn.⁴

Naast deze brede grachten kunnen bolle akkers ook gewone perceelgrachten hebben aan maximaal twee zijden. Dergelijke grachten hebben een gemiddelde breedte en diepte van 1 tot 1,5 m ten opzichte van de oorspronkelijke akkerrand en zijn niet trapvormig aangelegd. Of deze gewone grachten voorkomen is afhankelijk van de benodigde grond voor de ophoging van de akker, het afwateringssysteem van de diepere grachten en de al dan niet gelijktijdige aanleg van aangrenzende bolle akkers. Over het algemeen komen echter enkel de bredere en diepere grachten voor.⁵

⁴ Van Hove 1997, 299-303.

⁵ Van Hove 1997, 304-305.

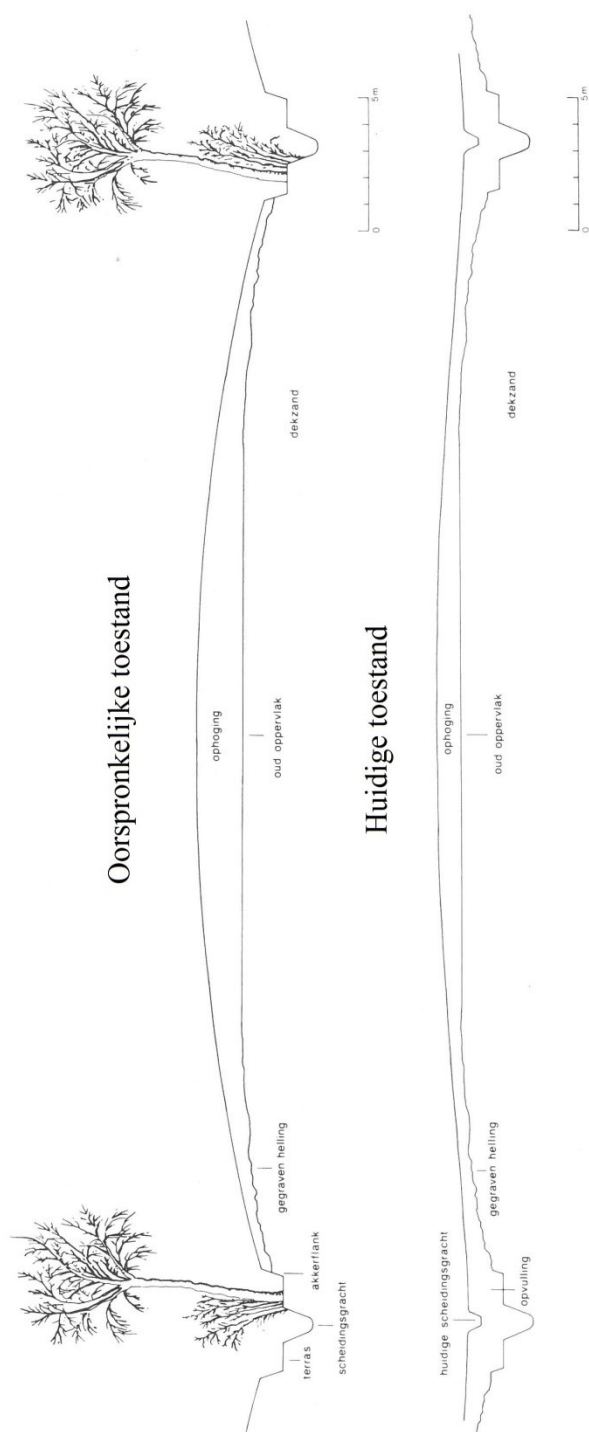

Fig. 4. Profiel van een bolle akker bij de aanleg en nu (Van Hove 1997, 300).

Historische kaarten zoals de Ferrariskaart (kaart 5) en de Popp-kaart wijzen er duidelijk op dat de loop van het projectgebied vrijwel geheel samenvalt met de historische perceelgrenzen. Tijdens een plaatsbezoek kon deze hypothese geheel bevestigd worden (fig. 5). Een controleboring binnen de te verstoren zone (op ± 3 m van de huidige gracht) wees uit dat het archeologisch vlak zich op meer dan één meter diepte bevond. Er kan dan ook zonder twijfel uitgegaan worden van een ernstige verstoring ter hoogte van de

perceelgrenzen (fig. 6) en bijgevolg binnen vrijwel het volledige gebied dat geroerd zal worden. Omwille hiervan kan gesteld worden dat er een hoge waarschijnlijkheid is dat er geen archeologisch erfgoed aanwezig is binnen (een groot deel van) de te verstoren zone.

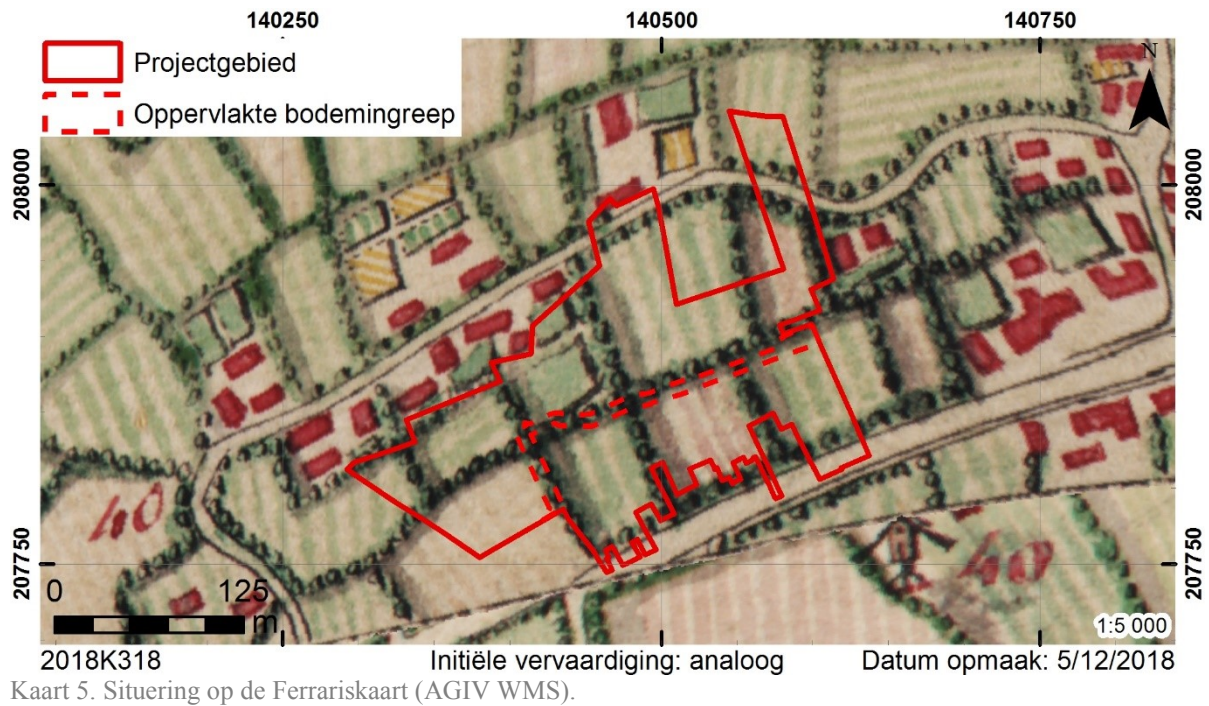

Fig. 5. Zicht op het duidelijk te onderscheiden bolle akkerprofiel (foto Erfpunt).

Fig. 6. Voorbeeld van een recente gracht (blauwe lijnen) die teruggaat op een bolle akkergracht in Sint-Gillis-Waas - Reepstraat. De oorspronkelijke gracht en “schijngracht” zijn duidelijk zichtbaar (rode lijnen). Binnen deze “schijngrachten” is er enkel nog kans op het aantreffen van zeer diepgaande archeologische sporen.

Ter hoogte van de buitenste randen – deze die het verst verwijderd zijn van de historische gracht – van het projectgebied kunnen mogelijk nog enkele sporen bewaard gebleven zijn. In dit geval zal het echter telkens gaan om geïsoleerde sporen, waardoor geen gefundeerde uitspraak zal kunnen worden gedaan aangaande hun functie. Er is dus sprake van een hoge waarschijnlijkheid dat verder onderzoek van het terrein in het kader van de toekomstige werken niet zou leiden tot nuttige kenniswinst.

Aangezien de impact van de werken relatief beperkt zal zijn, het grootste deel van het te verstoren gebied reeds verstoord werd door de aanleg van de bolle akkers en eventueel aanwezig archeologisch erfgoed hier dan ook verdwenen is, alsook omwille van de beperkte mogelijkheid tot kennisvergaring die opgedaan zou kunnen worden door onderzoek van eventueel aanwezige geïsoleerde sporen, kan gesteld worden dat er een hoge waarschijnlijkheid is dat het archeologische vlak in grote delen van het projectgebied niet verstoord zal worden en/of dat er in grote delen van de te verstoren zone geen archeologisch erfgoed meer aanwezig is en dat verder onderzoek van eventueel aanwezige resterende geïsoleerde archeologische sporen geen nuttige kenniswinst zal opleveren.

3. DATERING EN INTERPRETATIE VAN HET ONDERZOCHE GEBIED

Het projectgebied is gelegen op de grens van meerdere percelen. Op basis van historische kaarten, het digitaal hoogtemodel en een plaatsbezoek kan gesteld worden dat het gaat om grenzen die hun oorsprong kennen omstreeks de 15de eeuw, wanneer de bolle akkers werden aangelegd. Deze grenzen bleven tot op heden behouden.

4. VERWACHTING TEN AANZIEN VAN ARCHEOLOGISCH ERFGOED

De specifieke werkwijze om bolle akkers – en vooral de bolle akkergrachten – aan te leggen, heeft gezorgd voor een ernstige verstoring van de historische perceelgrenzen. Ter hoogte van de grachten en “schijngrachten” zijn alle ondiepe tot matig diepe archeologische sporen dan ook geheel verdwenen. Geïsoleerde diepgaande sporen (vb. waterputten) kunnen mogelijk wel nog bewaard zijn gebleven.

Aan de uiterste randen van de te verstoren zone kunnen mogelijk nog enkele bijkomende geïsoleerde sporen aanwezig zijn.

5. SAMENVATTING

Achter de huizen gelegen aan de Ropstraat te Haasdonk zal de gemeente Beveren een nieuwe verbindingsweg aanleggen. In het kader van de geplande werkzaamheden is een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem (bureauonderzoek) verplicht.

Het projectgebied heeft een totale oppervlakte van 42223,76 m², de zone waarbinnen werken zullen plaatsvinden is 2135,58 m² groot. Van deze oppervlakte wordt 629,45 m² reeds ingenomen wordt door een bestaande gracht die teruggaat op een historische bolle akkergracht. Omwille hiervan kan gesteld worden dat het grootste deel van het projectgebied ernstig verstoord zal zijn door de typische bolle akkergrachten en “schijngrachten” die ontstonden door de afgraving van de randen. Hoewel mogelijk nog enkele geïsoleerde archeologische sporen aanwezig kunnen zijn, zal verder onderzoek hiervan binnen dit projectgebied geen nuttige kenniswinst kunnen opleveren. Daarenboven zullen de geplande werken slechts een beperkte impact hebben, waarbij (bijna) nergens het archeologisch relevante vlak geroerd zal worden.

Omwille hiervan dienen in het kader van het huidige project geen verdere maatregelen getroffen te worden.

6. BIBLIOGRAFIE

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

VAN HOVE R. 1997: De "Klassieke" bolle akkers van het Waasland in archeologisch perspectief.

In: *Berichten van de Archeologische Dienst Waasland*, nr. 3, Sint-Niklaas, pp. 283-328.